

Joan Martí, fotògraf de Belleses.

Quan l'any 1874 el fotògraf Joan Martí va aplegar una cinquantena de còpies fotogràfiques a l'albúmina i, amb l'enquadernador Pedro Vives li donà forma d'àlbum, poc es devia pensar que estava oferint als seus clients un dels àlbums que tindria més reconeixement en la història de la fotografia a Catalunya. De fet, ell només estava recollint un conjunt de vistes de la ciutat i oferint-les de cop, deixant que les imatges parlessin per elles mateixes. L'aparició dels negatius al col·lodió i de les còpies en paper a l'albúmina havia donat un gran impuls a la fotografia, i possibilitava la reproducció en tirades importants de les imatges i, en estar ara en un moment prou consolidat de coneixement d'aquest procés fotogràfic, alguns professionals s'atrevien a sortir de la seguretat de treball de l'estudi per impressionar vistes dels entorns. Els més aventurers feia temps que havien començat a endegar campanyes en països llunyans i a editar col·leccions de vistes, algunes d'elles estereoscòpiques, que tenien una gran acollida entre el públic intel·lectual i encuriós. Però a casa nostra, l'aparició d'àlbums sobre la pròpia ciutat era rara. Qui eren els emprenedors comerciants que apostaren per un producte tan exclusiu?

Encara en sabem poques coses de Joan Martí, i una de les primeres són uns retrats en format targeta de visita amb un tampó amb el nom de Martí i l'adreça de Plaza Palacio, núm 4, i del fet que apareix ja com a innovador fotògraf en una notícia del Diari de Barcelona de 1865, on se'l cita ja com a reconegut professional. En un moment en el qual la principal dedicació del ram es centrava en el retrat, sembla que Martí havia realitzat retrats en daguerreotípia¹, i sabem del cert que en va fer en ambrotípia². Quan tenia el taller al carrer Aglà número 6, segons s'anunciava en un directori de la ciutat³. Aquell any s'associa amb el propietari de la Camiseria Española per a realitzar un producte que implica l'ús d'un suport diferent per a les seves fotografies. Fa retrats damunt de mocadors, emprant una tècnica que feia poc s'havia presentat a l'estranger i, segons la notícia del diari, esdevé introductor d'aquesta aplicació a la capital catalana⁴. Som en una època de constants innovacions tècniques que afecten tots els àmbits de la vida privada i industrial, i el prestigi de les Exposicions Universals com a parador de les

¹ Segons P. LÓPEZ MONDEJAR. *Hª fotografía en España*. Lunwerg. Barcelona 1997. A la p.24 diu: "Los daguerreotipistas madrileños no tuvieron la importancia de los de Barcelona. Así parecen indicarlo las muestras que han llegado hasta nosotros de Arandes, Rafael Escriche, Juan Martí..." Pot ser hi hagi una confusió amb un altre daguerreotipista que anomenen E. Martí, i és citat a p.22 i 47. GERARDO KURTZ, al seu escrit a *La fotografía en España*, Espasa Calpe. Madrid 2001, parla també d'un fotògraf E. Martí (p.119), però l'índex alfabètic (p.625) l'equipara amb el Martí de *Bellezas de Barcelona*.

² Es coneix un ambrotip amb el segell *Martí Fotógrafo. Barcelona. Plaza Palacio 4*.

³ *Indicador de Barcelona. Año 1865* p.23. Apartat FOTOGRAFÍAS. Hi consta "Joan Martí. Se hacen toda clase de fotografías, a precios cómodos. Calle de Aglá núm. 6, esquina a la de Escudellers". Cal notar que no anuncia "retrats al daguerreotip", o "daguerreotips" com feien a l'inici, sinó apareix com "fotografías". Això implica que la introducció de les noves tècniques de negatiu - positiu han desplaçat les antigues, i és més modern anunciar-se en aquest termes.

⁴ *Diario de Barcelona, 13 mayo 1865*, p.4891. "En los aparadores de la Camisería Española se ve espuesta una colección de pañuelos de bolsillo en una de cuyas puntas se halla esmeradamente fotografiado el retrato de algún personaje célebre o de la misma persona que debe hacer uso de ellos. Es una verdadera novedad industrial que puede ser objeto de infinitas y caprichosas aplicaciones, y que apenas se ha dado a conocer en el extranjero, el dueño de la acreditada camisería, en combinación con el acreditado fotógrafo señor Martí, ha introducido su aplicación en esta capital. La invención es sumamente original y está, a no equivocarnos, destinada a obtener mucha popularidad. Siendo los pañuelos una cosa muy propia de regalos, seguramente que para figurar, por ejemplo, en la canastilla de una novia, serán considerados como una particular muestra de cariño los que contengan el retrato del futuro esposo o de otras personas que sean objeto de especial aprecio."

novetats i de les trajectòries dels professionals, es reconegut. Amb la doble voluntat de veure i ser vist, Joan Martí participa el 1867 a l'Exposició Universal de París, amb un parell de proves fotogràfiques. Com s'explica en el llibret⁵ que va editar Lluís Tasso relacionant la presència dels catalans a l'esmentada Exposició Universal, Joan Martí, que havia canviat d'adreça i tenia el taller al carrer d' Escudellers 39, "tienda", presenta dos quadres amb fotografies instantànies i ampliades sense retoc, amb motius equins. El llibre aporta a més una interessant informació: Martí fou el primer fotògraf que va establir despatx en els baixos d'una casa⁶. La pràctica de la fotografia, ja fos amb daguerreotips o amb negatius al col·lodió, precisava de molta llum per a ser reeixida⁷; per aquest motiu, els tallers s'instal·laven en els pisos alts dels edificis, fet que implicava incomoditats per als clients que havien de pujar les escales. El fotògraf Martí obre tenda a peu de carrer, la qual cosa afavoreix el lliurament dels retrats als clients i, alhora, li serveix d'aparador de les seves produccions. La manca d'aquests espais expositius farà que sovint els fotògrafs recorrin a aparadors d'altres botigues, a entrades de teatres o altres indrets insospitats per a publicitar-se.

L'aclaridor text esmentat ens informa del ventall d'aplicacions que cobreix el fotògraf: miniatures, vistes fotogràfiques, reproduccions, grups, retrats, etc., classificacions que ens parlen dels diversos usos que la tècnica fotogràfica havia assolit en aquella època. El ventall de treballs que es realitzaven al taller implicaven diverses dificultats que els professionals s'afanyaven a resoldre, i esdevenien un motiu per a atreure al públic. Així, l'èxit en el retrat de grups nombrosos, per exemple, podia servir a un fotògraf per a sobresortir damunt d'un altre competidor; els retratistes mostraven la fidelitat dels seus retrats com una virtut de la seva professionalitat; el repte de fotografiar infants es convertia en tasca clau en un taller que volgués anomenada; la producció de vistes, per a les quals s'havia de sortir del control tècnic de l'estudi, era motiu de notícia⁸, i la

⁵ "Catalunya en la Exposición Universal de París. Catálogo detallado de los productos que los expositores de las cuatro provincias catalanas han remitido a la citada Exposición, con un itinerario descriptivo del viaje a París y una guía de la capital de Francia. Barcelona 1867. Establecimiento tipográfico de Luis Tasso".

⁶ Op.cit p.22. "Grupo III. – Clase 9ª. Pruebas y aparatos fotográficos. D. Joan Martí. Gran taller de fotografía. Barcelona, Calle de Escudillers, núm.39, tienda. Ha presentado a la Exposición dos cuadros-fotografías instantáneas y agrandadas sin retoque. En el uno se ve un caballo ingles con su jinete y en el otro un tronco tirando un coche Este antiguo establecimiento fotográfico, el primero que estableció en Barcelona los despachos en el piso bajo, ahorrando a las personas que van a buscar retratos o vistas fotográficas el trabajo de subir a los últimos pisos de las casas, donde por lo regular se hallan establecidos los talleres de fotografía, descuella entre los de su clase por la especialidad de pinturas al óleo las cuales sobresalen no solo por su artística perfección, si que también por garantizarse en parecido de la persona retratada. En cuanto a los engrandecimientos de los retratos puede decirse que serán muy contados los establecimientos que con este rivalicen. La continua concurrencia que a todas horas del día y de la noche se ve en la tienda del Sr. Martí y el gran número de personas retratadas atestiguarían la habilidad de este expositor. Las miniaturas, las vistas fotográficas, las varias reproducciones, los grupos, retratos, etc., que en gran abundancia hay de manifiesto al público en la calle de Escudillers son una prueba evidente de la perfección con que trabaja este espositor, así como la nota de precios lo son de su propia baratura. Este espositor no consta en el catálogo general que ha publicado la Comisión Imperial de París."

⁷ Aquest fet fou fins i tot objecte d'un article al *Diario de Barcelona*, que el 14 d'agost de 1866 escrivia sobre la necessitat d'acatar la normativa municipal pel que fa a les alçades dels edificis, doncs l'increment d'implantació de tallers de fotografia en els terrats semblava fer-les inútils.

⁸ *Diario de Barcelona. 26 octubre 1868*, p.11025. "Los conocidos artistas sres. Padró mandaron fotografiar por el sr. Martí, fotógrafo que vive en la calle de Aglá, el precioso frente de la antigua iglesia de San Miguel que ahora acaba de derribarse, bien que conservándose cuidadosamente sus restos. La referida copia reproduce hasta en sus más pequeños detalles una obra artística que honra a Barcelona, presentando con suma verdad la belleza de las tres imágenes que figuraban en la portada, y todos los

reproducció d'obres d'art, la primigènia funció fotogràfica, era valorada cautelosament. Joan Martí, assolí tots aquests àmbits amb èxit l'any 1867, i començava a veure les possibilitats que ofería la fotografia fora de l'estudi. Ho va posar en pràctica arran la revolta del General Prim a finals de 1868, moment en què va fotografiar diferents indrets de la ciutat, entrades d'esglésies bàsicament, amb presència dels soldats uniformats a les portes⁹, o quan a finals de 1869, tot aprofitant la renovació decorativa del seu despatx, exposa, a més d'una mostra del seu treball com a retratista, una vista general de la ciutat i vistes de diversos edificis públics barcelonins¹⁰. Cap a 1870 feu a la llum una sèrie de vistes estereoscòpiques de la nova i flamant fàbrica Batlló, acabada de construir, tot mostrant l'exterior del nou edifici i aspectes de l'interior, amb els complexos teixits metàl·lics que formen les bastides dels telers. Les còpies estereoscòpiques anaven muntades damunt una cartolina d'un cert gruix i curvatura, de manera que fossin prou estables en posar-les als visors. Alhora, el cartró permetia les inscripcions necessàries per a anunciar-se l'autor.

La possibilitat de conèixer noves tècniques, aparells i processos positius abocava als professionals a participar en exposicions. A més, la tènue separació que hi havia entre la tècnica i l'art va afavorir la presència de fotògrafs en exposicions de belles arts. L'any 1868 es va celebrar a Saragossa l'anomenada *Exposición Aragonesa*, i la participació d'alguns artistes i fotògrafs va fer que algun crític aplaudís el fet de mostrar fora l'important treball artístic que es feia a Catalunya¹¹. Algunes de les peces fotogràfiques, per la seva bona presència foren exposades a Barcelona abans d'anar a Saragossa¹². Gaietà Cornet (enginyer industrial, germà del director de la Maquinista, i escriptor cultural, 1824-1897) es traslladà a l'Aragó i feu de corresponsal del *Diario de Barcelona* en sengles cartes a tall d'extensos articles. En una d'elles parla de l'apartat fotogràfic, i cita els participants: Julià i Hebert de Madrid, Judez i Hortet, de Saragossa, Napoleón i Rovira y Duran, de Barcelona¹³.

adornos arquitectónicos que tanto la enriquecían. Es una hermosa lámina que creemos adquirirán gustosos todos los artistas y aficionados.”

⁹ *Introducció a la història de la fotografia a Catalunya*, p. 17: “Entre els fotògrafs catalans, Joan Martí va ser un dels més prolífics entre la fi de 1860 i 1880. S'ha conservat una part important de la seva producció, entre la qual destaquen les fotografies (...) de la revolució lliberal portada a terme pel general Prim, ...”. A la p. 59 es reproduïx una fotografia “Porta principal de la capella de Sant Miquel de Barcelona”, amb dos homes armats guardant l'entrada.

¹⁰ *Diario de Barcelona*, 16 agosto 1869, p.8360. “La calle de Escudillers va adquiriendo cada día mayor animación por los establecimientos que en ella se restauran. Lástima que cuando se ha ensanchado no se le dieran algunos metros más de acera y hubiera podido competir casi con la de la Libertad. En esta calle, pues, llamaba el sábado por la noche la atención el establecimiento fotográfico del Sr. Martí, esquina a la de Aglá, en el cual, después de restaurado convenientemente, se ha expuesto una magnífica colección de retratos de todas dimensiones, desde la de tarjeta a la de busto en tamaño natural, algunos de ellos pintados, que producen bastante buen efecto. Notables son también la vista general de Barcelona y las de varios edificios públicos de esta capital, de tamaño más que regular, que honran al Sr. Martí. Numerosa fue la concurrencia que hasta muy tarde de la noche contemplaba dicha colección de fotografías, colocadas muchas de ellas en elegantes marcos dorados. El local está muy bien iluminado por gran número de mecheros de gas”.

¹¹ *Diario de Barcelona*, 2 agosto 1868, p.7232. “Parece que varios pintores, fotógrafos, grabadores, etc. Se disponen a enviar algunas obras a la Exposición aragonesa. Mucho nos place que nuestros artistas se animen a presentar sus obras en la capital de Aragón, porque de esta manera se verá no sólo el progreso industrial, sino también el artístico de nuestro principado”.

¹² *Diario de Barcelona*, 2 agosto 1868, p.8031. “En la tienda de espejos de la calle de Fernando VII se halla de manifiesto una mesa revuelta de grandes dimensiones, y que está hermosamente trabajada por los conocidos fotógrafos sres. Duran y Rovira”.

¹³ *Diario de Barcelona*, 25 setiembre 1868, p.8886. “Carta de Cayetano Cornet y Mas sobre la Exposición Aragonesa. (...) pasando a las fotografías, citaré en primer lugar las del conocido fotógrafo de Madrid

El 1871 es va celebrar una *Exposición General Catalana*, en la qual van rebre premis fotogràfics com Marcos Sala, Moliné y Albareda i Napoleón¹⁴.

El setembre de 1872 es va celebrar una *Exposición barcelonesa de Bellas Artes*, on Martí hi va participar amb dues fotografies sense retocar: un retrat i un retrat de grup¹⁵. Francesc Miquel i Badia (1840-1899), crític d'art habitual a les pàgines del *Diario de Barcelona* entre 1866 i 1899, es fa ressò de l'exposició, i ubica la aportació fotogràfica a les sales laterals amb la presència de Mariezcurrena, Cordiglia, Martí, Rovira y Duran, Pascual i Napoleón. Incideix en la bona aportació del fotògraf francès afincat a Madrid Jean Laurent¹⁶, que és l'únic que aporta una voluminosa col·lecció de vistes, i marca una gran diferència amb les fotografies dels representants barcelonins que estaven en certa manera encasellats en el retrat con a principal ocupació de les seves càmeres, i més quan es tractava de presentar-se a concursos.

El mes de maig de 1872¹⁷ la *Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País* acorda la celebració d'una *Exposición Marítima*, concreta més endavant la seva ubicació a l'edifici de la Llotja, i encarrega la decoració de l'edifici a Josep Oriol Mestres i Rafael Guastavino¹⁸. La importància d'aquesta exposició queda palesa pel seguiment que se'n fa a la premsa, i el *Diario de Barcelona* li dedica uns extensos articles signats per F. Miquel i Badia¹⁹. Joan Martí realitza unes fotografies de les instal·lacions de les quals s'han trobat còpies de format 35x21 cm en suports secundaris de format 58x44 cm, en els quals apareix un segell sec amb el nom del fotògraf circumscribit en un tampó de tinta que identifica la imatge: *Exposición Marítima Española*. Unes fotografies que copsen les instal·lacions dels expositors i que varen ser

señor Juliá que tiene un busto de Rossi que habla, como vulgarmente se dice, además de otros no menos notables y varios retratos de tarjeta, en especial de niños, que son los más difíciles de ejecutar. También se ha presentado una colección de retratos de todas clases del fotógrafo de Barcelona señor Napoleón. Junto a las de ésta hay las fotografías de otro artista que es a la vez miniaturista de Madrid, señor Hebert, que puede competir muy bien con Juliá. En la pared opuesta hay las fotografías de Juder (sic), que ha hecho un buen negocio con la disposición de la Junta de que todos los expositores debían proveerse de su retrato. No por los de la Exposición, sino por los de los expositores que he visto, deduzco que el señor Juder dista mucho de ser un retratista de *primo cartel*. El fotógrafo señor Hortet ha presentado algunas fotografías no despreciables, y unos cuadros hechos de polvo de cabello que imitan muy bien el grabado. La mesa revuelta de fotografías que los señores Rodríguez y Duran (sic) de Barcelona pusieron de manifiesto hará cosa de un mes, en la calle de Fernando, llama la atención por la gran variedad de targetas.”

¹⁴ *Diario de Barcelona*, 20 enero 1872, p.939. “Junta directiva de Ferias, Exposiciones y fiestas populares de Barcelona. Medallas y diplomas de la Exposición General Catalana de 1871. Lista de los señores espositores que han sido premiados con medalla de bronce por sus jurados respectivos: Grupo 2º, (...) Marcos Sala, Moliné y Albareda... Lista de los espositores que han sido premiados con mención honorífica: Grupo 2º: ... Napoleón...”

¹⁵ *Catalogo de la Exposición de Objetos de Arte, celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes de Barcelona*. 1872, setiembre-octubre. A p. 32, sección de Fotografías: “Martí (Juan). Calle de Escudillers, núm.39. 413.- Un retrato (fotografía sin retoque), para sola exposición; 414.- Un grupo retrato, id., id.”

¹⁶ *Diario de Barcelona*. 4 octubre 1872, p.9984. “Exposición barcelonesa de Bellas Artes en 1872”, per F. Miquel y Badia. “(...) Llenan, por fin, dos o tres lienzos de una de las salas laterales las excelentes fotografías de Laurent de las que en otras ocasiones nos hemos ocupado, y trabajos de la misma clase de Mariezcurrena, Cordiglia, Martí, Rovira y Duran, Pascual y Napoleón”.

¹⁷ *Diario de Barcelona*, 5 mayo 1872, p.4483.

¹⁸ *Diario de Barcelona*, 11 agosto 1872, p.8082. “La Junta organizadora de la Esposición marítima celebró el viernes una sesión muy importante (...) Se encargó a los señores Don José O. Mestre y Rafael Guastavino el arreglo del local de la Esposición.”

¹⁹ *Diario de Barcelona*. 5 octubre de 1872 i 11 octubre de 1872.

fetes en hores sense públic. Aquest treball és un precedent d'altres reportatges similars que realitzarà més endavant.

Es realitza també a Barcelona en aquestes dates una *Exposición Agrícola*, als Camps Elisis, de la qual el fotògraf Marcos Sala realitza, amb uns paràmetres molt similars, una col·lecció de vistes²⁰. Ambdós fotògrafs, Martí i Sala, tenen una mateixa intenció i un similar ofici en la captació d'espais.

En l'apretat final d'any 1872 s'esdevenen un parell de novetats que potser influenciaran la feina posterior de Martí: Jean Laurent, fotògraf de Madrid que ja havia exposat a l'Ateneu Barcelonès part de les seves col·leccions de reproduccions de quadres de museus i objectes de la Real Armeria, amb una ressenya laudatòria de F. Miquel y Badia²¹, fa arribar a Barcelona per mitjà dels seus representants els pintors germans Padró, un àlbum amb la reproducció de les obres més singulars de l'exposició d'art que es va celebrar a Madrid el 1871²². Apareix el format d'àlbum com a mitjà per a aplegar i presentar un conjunt de fotografies. D'altra banda, Francisco Javier Álvarez inicia la publicació d'un *Album fotográfico de los monumentos y edificios más notables que existen en Barcelona, y su correspondiente descripción*, prevista en una vintena de lliuraments on figurarà una làmina fotogràfica i un text explicatiu de la mateixa²³. Actualment es coneixen uns conjunts d'aquestes fotografies que es podrien considerar separatament. Un primer grup conté fotografies d'edificis històrics, de la Barcelona vella; un segon grup mostra els edificis nous que s'estan bastint a l'eixample barceloní. És un primerenc testimoni de la presa de consciència dels ciutadans sobre el creixement de la ciutat: el territori de fora la muralla és ja plenament ciutat. Com el nom de la col·lecció indica, es presenten edificis i monuments notables, sense interès per a ubicar-

²⁰ *Diario de Barcelona*, 3 noviembre 1872, p.11012. "Las personas que últimamente han visitado la Esposición agrícola de los Campos Eliseos, han reparado en una colección de fotografías de distintas vistas del salón y de otros puntos de los jardines tomadas con suma limpieza por el fotógrafo señor Sala, a pesar de la dificultad que ofrecía el sacar las del salón a causa de las malas condiciones de la luz."

²¹ *Diario de Barcelona*, 27 enero 1871, p. 974-6.

²² *Diario de Barcelona*, 20 febrero 1872, p.1789. "En casa de los artistas señores Padró hemos tenido ocasión de ver el álbum de fotografías de la última Esposición nacional de Bellas Artes celebrada en Madrid que ha publicado el conocido fotógrafo señor Laurent. Comprende las reproducciones no sólo de los cuadros que obtuvieron premios del Jurado, sino también de todos aquellos que llamaron la atención de los inteligentes por sus buenas cualidades artísticas o por el renombre de que ya anteriormente gozaban sus autores. Algunos de ellos están sacados con notable perfección, de modo que las láminas fotográficas pueden servir en alto grado para que recuerden los cuadros y esculturas en sus menores detalles los que visitaron aquella Esposición ó para que se formen idea muy aproximada de los mismos cuantos no pudieron pasar por Madrid con igual objeto. El álbum á que nos referimos se halla visible en casa de los citados artistas (Lladó, 15, 2º), representantes del señor Laurent, todos los días de doce a dos de la tarde, y las láminas que lo componen pueden adquirirse en colección o separatamente. Es de elogiar que apenas realizada en España una Esposición nacional de Bellas Artes, se publique un álbum de las obras que en ella han figurado, tan completo y tan hábilmente realizado como el que ha dado a luz el señor Laurent. De este modo la fotografía se convierte en auxiliar poderoso de los estudios artísticos, pues ningún otro procedimiento puede reproducir con igual fidelidad una obra de pintura, escultura o arquitectura."

²³ *Diario de Barcelona*, 19 noviembre 1872, p.11563. "Hemos visto la primera entrega de un *Album fotográfico de los monumentos y edificios más notables que existen en Barcelona con su descripción por D. Francisco Javier Alvarez*. La entrega a que nos referimos contiene una excelente lámina fotográfica de la fachada principal de Santa María del Mar y una reseña histórica de este precioso templo gótico y enumeración de los objetos artísticos que encierra. La indicada obra se publicará en tamaño de a fôleo, y constará de 18 a 20 entregas. En la librería de Verdager, Rambla del Centro, está de manifiesto la primera y en el mismo sitio podrán enterarse de las condiciones de la suscripción las personas que gusten adquirir el referido Álbum, el cual, a juzgar por la primera entrega que tenemos a la vista, es muy probable merezca la aceptación general."

los en un indret, sinó en unes imatges on la importància recau principalment en l'element singular arquitectònic, llevat d'un parell de fotografies preses des de les torres de la Universitat acabada de construir. La periodicitat en el lliurament dels fascicles amb fotografies que acabaran conformant aquest àlbum és publicada a la premsa: així, el juny de 1873 es lliura el quadern número tretze²⁴.

Mentre continua treballant en el seu taller de retrat, i tenint present, com a mínim, aquests precedents, Martí comença a realitzar una sèrie de vistes fotogràfiques de la ciutat de Barcelona que acabaran concretant-se en la publicació l'any 1874 conjuntament amb l'enquadernador Pedro Vives, d'un àlbum titulat *Bellezas de Barcelona*. La premsa descriu amb detall la novetat: "El conocido encuadernador don Pedro Vives ha reunido en un elegante álbum que lleva el título de *Bellezas de Barcelona*, cincuenta fotografías de los principales monumentos, jardines y paseos de la capital. Las fotografías están sacadas con suma limpieza por el fotógrafo sr. Martí. Algunas de las espresadas fotografías ofrecerán dentro de algún tiempo mayor interés por haber desaparecido lo que reproducen, como las del Jardín del General y del Paseo de San Juan y otras por haber sufrido transformación, como dentro de algunos años acontecerá con la calle de Cortes. El precio del álbum *Bellezas de Barcelona* es a razón de una peseta por fotografía, incluso el coste de la encuadernación".²⁵

El fotògraf ha transitat amb la càmera, en aquesta ocasió, i ens porta ara a fer un recorregut per la ciutat oferint-nos de manera principal, espais oberts on col·loca l'edifici o l'espai emblemàtic. Les fotografies de Martí mostren l'espai sense amagar res, i es pot observar així l'espai en creixement darrera els nous edificis, ampli i inconnex, o l'espai ocupat de la ciutat vella²⁶.

Gairebé dos mesos després del primer anunci, el *Diario de Barcelona* insisteix en la notícia: "El encuadernador de esta ciudad señor Vives y el fotógrafo señor Martí han realizado el pensamiento, de que hablamos hace unos días, de publicar en un álbum las vistas de los principales monumentos, edificios y paseos que encierra Barcelona. El álbum consta de cincuenta fotografías de tamaño 4º, pegadas sobre papel vitela con orla litografiada y rotulata impresa que espresa el monumento o vista contenido en la lámina. Recorriendo el indicado álbum se puede formar una idea de las bellezas y curiosidades que se hallan en nuestra capital, siendo por lo mismo utilísimo para los viajeros que la visitan y que desean conservar de ella algún recuerdo. Algunas de las láminas tienen ya grande interés en este concepto por reproducir conjuntos o partes de edificios que han desaparecido. Las citadas fotografías están ejecutadas con acierto y muchas con notable limpieza. El álbum está encuadernado en tela con letras y relieves dorados. Los señores Vives y Martí han publicado al mismo tiempo álbums pequeños, en forma de cartera de bolsillo, que contienen el mismo número de fotografías que los grandes. Estos cuestan doscientos reales y cincuenta los pequeños, precios nada exagerados en relación con los gastos que una publicación de esta especie ocasiona".²⁷

²⁴ *Diario de Barcelona*, 21 junio 1873, p. 6343. "Se ha publicado le 13ª entrega del *Album Fotográfico* de los monumentos y edificios más notables de Barcelona, que da a luz D. Francisco Javier Alvarez"

²⁵ *Diario de Barcelona*, 6 junio 1874, p.5201

²⁶ Veure TERESA NAVAS, *Ciutat nova, noves visions (1859-1897)*, a *Retrat de Barcelona*, volum II. Barcelona, 1995; i ALBERT GARCÍA ESPUCHE, *Imatges i imatge de Barcelona: una síntesi i tres epílegs*, a *Retrat de Barcelona*, volum I. Barcelona, 1995

²⁷ *Diario de Barcelona*, 30 julio 1874, p.7034-7035

L'èxit de la col·lecció de fotografies que presentaven Martí i Vives semblava garantit en un moment de creixement de la ciutat, en un preàmbul dels anys de l'exposició universal que acabaria de donar empenta cosmopolita a la ciutat. Es van fer diverses edicions de l'àlbum, on es variava l'ornamentació de les orles de les còpies fotogràfiques, o fins i tot alguns angles de visió de singulars edificis. Es venien les fotografies també de manera individual. Es van editar àlbums en format petit, protegits dins fundes, per a fer-los més transportables, més propis pels turistes²⁸. La cinquantena de fotografies eren realitzades en papers a l'albúmina a partir de negatius al col·lodió, la tècnica normal a l'època, i en algunes d'elles es veuen rastres que confirmen aquesta metodologia. Els negatius al col·lodió havien de ser sensibilitzats just abans de fer la fotografia, abocant damunt el vidre l'emulsió de col·lodió sensibilitzat (per això es coneix també com col·lodió humit) i posant-lo immediatament en el xassís per a fer la fotografia. Un cop l'obturador de la càmera tornava a estar tancat, el negatiu s'havia de revelar i fixar d'immediat. El fotògraf havia de desplaçar-se, doncs, amb un laboratori fotogràfic al damunt si volia tenir èxit en l'empresa. L'operació manual de disposar l'emulsió damunt el vidre comportava un moviment oscil·lant de la superfície que ajudés a estendre l'emulsió, i normalment no arribava a tres dels extrems del vidre, mentre pel quart s'abocava novament al flascó l'emulsió sobrant. Aquesta operació es podia veure, a vegades i depenent de la traça del fotògraf, en les còpies, en forma de manca d'imatge a uns extrems i acumulació en un altre. Per aquesta raó les proves positives gairebé mai tenien la mateixa mida que el negatiu, ja que es retallaven els marges i s'arrodonien les puntes procurant donar uniformitat visual al conjunt de la imatge. Per a assegurar una bona presa del lloc es feien, i encara ara es fan, més d'un negatiu que captaven la realitat amb lleugeres diferències: de la imatge de la muralla de mar, per exemple, hi ha un mínim de quatre preses diferents des del mateix punt, però els personatges que apareixen capturats a la imatge van variant de posició; en altres casos, es desplaçava la càmera i es feia un nou punt de vista del mateix lloc, com passa per exemple amb la fotografia del Claustre de Santa Anna o del Banc de Barcelona. Per això, malgrat els àlbums tenien tots cinquanta positius de les cinquanta localitzacions que indicava l'índex, podien no tenir cinquanta imatges idèntiques.

A més, la tècnica del positivat a l'albúmina, amb necessitat d'insolació directa, podia tenir resultats força diferents de presentació i, sobre tot, de conservació. Moltes de les còpies que veiem avui dia, i en les quals reconeixem aquest color sèpia, tenen poc a veure amb la coloració que presentaven l'any 1874, quan en sortir del laboratori tenien uns colors intensos on les ombres podien arribar quasi als negres. L'afebliment de la imatge capturada, una preocupació constant des de l'aparició de la fotografia l'any 1839, va portar als anglesos a crear en 1855 un Comitè²⁹ encaminat a estudiar els motius que portaven a les còpies en paper a esvaïr-se, i els resultats parlaven de la influència d'uns elements presents a les ciutats vora el mar: sofre i humitat en l'ambient, que atacaven la plata de la imatge.

²⁸ *Diario de Barcelona, 1 agosto 1875*, p.6833. "BELLEZAS DE BARCELONA / Segunda Edición / Descripción fotográfica de sus principales monumentos, calles, paseos, edificios y todo lo mejor que encierra la antigua capital del Principado. / Albums encuadern. De 50 vistas grandes, 200 rs. / Albums id. De 50 vistas pequeñas, 50 rs. / Venta: Vives, encuadernador, plaza Santa Ana, 17 / Martí, fotógrafo, Escudillers, 39"

²⁹ HENRY PEACH ROBINSON AND CAPT. ABNEY. *The Art and Practice of Silver Printing*. New York 1881 (edició americana). Al prefaci es parla que el maig de 1855 la Photographic Society of London estableix un comitè per considerar i fer un informe sobre la qüestió de l'afebliment dels positius fotogràfics en paper (un Fading Committee).

Però tornem als àlbums. Poc després de la segona aparició a la premsa, són els propis protagonistes els que, seguint la seva empena comercial, insereixen sengles anuncis al diari on, al costat d'un escut de la ciutat, expliquen: "Bellezas de Barcelona. Con este título acaba de publicarse en esta ciudad, forma de "Álbum" y perfectamente fotografiadas, las vistas de los principales monumentos, edificios, antigüedades, paseos y lo más notable que encierra la capital del Principado. La verdad y limpieza con que se han efectuado dichas fotografías da idea cabal y exacta para que con ellas se conozca las riquezas de la antigua Barcino a las personas que no la hayan visitado, así como podrán apreciar la rigurosa exactitud de los objetos que contenga el "álbum" los que ya conozcan las bellezas que el mismo contiene. Pensamiento que ha guiado a los editores Vives, encuadernador, y Martí, fotógrafo, es no solo curioso sino útil, por cuanto en las BELLEZAS DE BARCELONA se encontrará lo mejor que encierra la ciudad a las personas que no puedan visitar la capital, para contemplarlas o estudiarlas ocularmente, y asimismo útil, por dar una idea cabal al viajero de lo más notable que encierra Barcelona, sirviéndole de guía segura cuando visite sus monumentos. El "álbum" consta de 50 fotografías, en tamaño 4º y pegadas en papel vitela litografiadas, con el rótulo impreso en cada lámina y encuadernado, su coste 200 rs. Hay otros en forma de cartera para bolsillo, también de 50 fotografías, reproducción de las grandes, su coste 50 rs. VENTA: Vives, encuadernador, plaza de Santa Ana, 17, y Martí, fotógrafo, Escudillers".³⁰ Evidentment, exploren totes les possibilitats d'espectadors i consideren que l'àlbum és necessari per a tothom!

L'any 1875 el taller fotogràfic de Martí necessita ampliar el personal. La lentitud del procés de positivat a l'albúmina, per insolació directa, amb el qual es treballava en totes les còpies que sortien del laboratori, havia de superar la demanda dels àlbums i dels retrats que continuava fent. Per aquest motiu s'anuncia al diari sol·licitant aprenents,³¹ tenint present, a més, que estava a punt d'aparèixer una altra novetat realitzada per la seva càmera: juntament amb l'enquadrador Pedro Vives, realitza l'àlbum Bellezas de Montserrat, aplicant a aquella muntanya simbòlica per a Catalunya un tractament similar al que van fer per la ciutat de Barcelona. El diari, amatent a les novetats se'n fa ressò: "Los señores Martí fotógrafo y Vives, encuadernador, editores del álbum "Bellezas de Barcelona" del que se está vendiendo ya la segunda edición, acaban de dar a luz otra obra titulada "Bellezas de Montserrat", para dar a conocer las que encierra esta montaña y su monasterio, y facilitar a los que la visitan el conservar un recuerdo de ellas. El álbum lo forman cuarenta vistas fotográficas de las perspectivas que se descubren desde Monistrol y el monasterio, del actual templo, de los restos que existen del antiguo, de las hospederías, cueva de la Santísima Virgen, ermita de San Miguel, fuentes, etc., retratos del Abad, de los monjes y escolanes e imágenes de Nuestra Señora de Montserrat en su montaña y rodeada de la escolanía. Este álbum que indudablemente comprende lo más interesante de aquel sagrado monte, está encuadernado con elegancia en moaré con letras de oro y cuesta ciento veinte reales. Los mismos editores han publicado un álbum para bolsillo de igual número de láminas que cuesta cuarenta reales".³²

La iniciativa de l'àlbum de Barcelona havia funcionat, i ara endegaven una segona empresa aollint-se a unes mesures formals, d'edició, de presentació, de formats i tirada

³⁰ *Diario de Barcelona*, 1 agosto 1874, p.7111; 2 agosto 1874, p.7147

³¹ *Diario de Barcelona*, 1 agosto 1875, p.8056. "Aprendices, Se necesitan en la fotografía de D. Juan Martí, calle Escudillers, n.39, tienda. Se les harán condiciones ventajosas."

³² *Diario de Barcelona*, 25 agosto 1875, p.8867

que recollien l'èxit i permetien al professional engrandir el negoci i cercar nous mètodes de positivat que donessin prestigi i singularitat al seu taller. Segons una notícia del diari, Martí incorpora, el juny de 1876, un nou procediment “por medio del cual se hacen inalterables las tintas de las fotografías y se marcan las sombras en los trajes blancos de los retratos, lo cual hasta ahora era bastante difícil de conseguir. Al efecto ha debido de modificar la manera de dar la luz en el taller”³³, mentre el juliol exposa al taller vistes de Montserrat fetes al carbó, a més de retrats en altres procediments³⁴.

Amb totes aquestes novetats, seguint la progressió iniciada, vol fer reformes a la botiga del carrer Escudellers, tot posant uns aparadors nous, i fa la corresponent sol·licitud a l'ajuntament³⁵.

Cap a finals d'any, al Capítol de la Catedral de Girona succeeix un fet aïllat que trenca la monotonia de la comunitat: “El Sr. Dean hizo presente que debía venir a esta ciudad un fotógrafo de Barcelona, al objeto de sacar fotografía de algunos monumentos históricos de Gerona, con cuyo motivo podrían sacarse fotografías de la Custodia, Cruz y Tapices si bien pareciese al Cabildo. Se acordó podrían sacarse”.³⁶ La cosa va quedar dita, i se suposa que Martí, qui era el fotògraf, hi va anar entre desembre de 1876 i maig de 1877, període en el qual va realitzar les fotografies per a editar, novament amb Vives, un nou àlbum.

El febrer de 1877 es constitueix la Junta encarregada de realitzar una exhibició de productes de les indústries catalanes al local de la universitat de Barcelona, en motiu de la visita del rei Alfons XII a Barcelona³⁷. Durant el mes de febrer i març hi va haver una gran preocupació a la premsa pel desenvolupament d'aquesta exposició, que havia de ser un recull de la bona marxa i la magnificència de la indústria, el comerç i els àmbits productius de Catalunya. Finalment es van presentar multitud d'expositors, es van omplir les sales de la nova universitat amb productes i enginys de Catalunya i fou

³³ *Diario de Barcelona*, 14 junio 1876, p.6867. “El fotógrafo señor Martí ha traído del extranjero un nuevo procedimiento en el arte que profesa por medio del cual se hacen inalterables las tintas de las fotografías y se marcan las sombras en los trajes blancos de los retratos lo cual hasta ahora era bastante difícil poder conseguir. Al efecto ha debido modificar la manera de dar la luz en el taller. Por este nuevo procedimiento ha retratado a varios artistas del Teatro Principal y del Liceo, entre ellos a la sra. Vercolini de Tay con el traje de reina de la Aida. Estos retratos los espondrá el señor Martí en la tienda que está montando en la calle de Escudellers.”

³⁴ *Diario de Barcelona* 24 julio 1876, p.8469. “En la tienda del fotógrafo sr. Martí en la calle de Escudellers esquina la de Aglá, además de gran profusión de fotografías varias, las hay sacadas por medio del carbón de vistas de Montserrat y de esta capital, que de noche se ven por transparencia y de día como los demás trabajos. Como trabajos nuevos figura una colección de retratos sacados por los procedimientos Chromotipy y Lambertipy.”

³⁵ Mercès a aquest fet, i a la localització de l'expedient a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, s'ha pogut conèixer el nom complert del fotògraf: Joan Martí Sentelles (o Centellas, com més tard es desvetllarà). AMA. Expedient 856. Any 1876. “Expediente de permiso a D. Juan Martí para colocar nuevos escaparates en la tienda nº39 de la calle de Escudellers, a 1º de Mayo. Excmo, Señor. Juan Martí y Sentelles, habitante de la calle de Escudellers nº39, tienda, a V.E con todo respeto expone. Que teniendo colocado hasta hace como cosa de unos nueve meses haparadores en la mencionada tienda de la altura de 200 m y de 005 c de grueso y teniendo necesidad de volverlos a colocar los mismos, desearia de la amabilidad de V.E le concediera el correspondiente permiso. Barcelona, 17 abril 1877. Fdo: Juan Martí”

³⁶ Arxiu Catedral de Girona. 1 desembre 1876. 128 revers

³⁷ *Diario de Barcelona*, 4 febrero 1877, p.1325

feliçment inaugurada pel rei el 4 de març.³⁸ L'Exposició es va tancar al públic el 19 de març i el dia 20 es va deixar per als expositors i per a la visita de la "Diputación provincial en cuerpo y las autoridades y corporaciones".³⁹ Just abans que l'exposició es tanqués, Martí es va presentar amb la càmera per a fer unes fotografies de la instal·lació i, amb l'enquadrador Vives, confeccionar un nou àlbum per a vendre als expositors, que podrien així tenir una imatge de la instal·lació que varen presentar en aquella important mostra.⁴⁰

Però les fotografies de Girona continuaven treballant-se en els respectius tallers del fotògraf i l'enquadrador, especialment un grup d'imatges que reproduïen els objectes de culte de la catedral. A més, l'enquadració encarregada era d'una riquesa especial, pròpia per a un objecte de regal. Finalment, el públic barceloní en va treure l'entrellat: "En el establecimiento de encuadernador del sr. Vives, plaza de Santa Ana, hemos tenido ocasión de ver el lujoso álbum que el Cabildo de la Catedral de Gerona dedica a S.S. el Papa Pio IX. Forman el álbum las vistas más interesantes y las preciosidades que contiene su iglesia catedral, notables unas y otras por su mérito artístico, trabajos hechos en fotografía al carbón por el reputado fotógrafo sr. Martí. La encuadernación, obra del sr. Vives es riquísima y hecha con habilidad. Las tapas de terciopelo violeta llevan dorados afiligranados que parecen bordados con relieves mate, en el centro un escudo grande de las armas pontificias de plata cincelada y grabada, y en las conteras alegorías del mismo metal que recuerdan los hechos más gloriosos del pontificado del Papa Pio IX. Los cortes del álbum están en relación con el lujo de las tapas, pues son dorados y cincelados con realces hechos con notable limpieza, y las guardas de moaré marrón, doradas también. El indicado libro, que se titula "Antigüedades y riquezas de la catedral de Gerona, obra destinada a S.S. Pio IX, por el Cabildo de dicha Catedral", va colocado dentro de un estuche de chagrin lavalier, forrado de terciopelo blanco con clavos de plata y tarjetón de lo mismo en el centro con la leyenda "Pio IX. P.M. Diocesis Gerundensis, III Junii MDCCCLXXVII". El conjunto del álbum forma un regalo digno de la ilustre y venerable persona a quien va dedicado".⁴¹

Cal notar que, en consonància amb la importància del regal, la tècnica fotogràfica emprada per al positivat no és l'albúmina, sinó el carbó, procediment pigmentari de complexa realització que podia donar un acabat més luxós, amb tonalitats més intenses, i que tenia l'avantatge de ser conegut com a un procés permanent, és a dir, que no patia els efectes d'esvaïment de la imatge (potser el procés fotogràfic que Martí va portar de l'estranger el juny de 1876 era precisament el carbó). La importància de l'àlbum tant pel seu contingut, la preciositat tècnica emprada, la riquesa de l'enquadració i la

³⁸ *Diario de Barcelona*, 5 mazo 1877, p.2516-2519. "El rey visita la Manifestación de productos de la Industria Catalana"

³⁹ *Diario de Barcelona*, 15 marzo 1877, p.2963

⁴⁰ *Diario de Barcelona*, 17 marzo 1877, p.3012. "Los señores Vives y Martí están sacando fotografías de los puntos de vista más interesantes de la "Manifestación de productos de la industria catalana". Con las vistas que serán en número de cuarenta o cincuenta se proponen arreglar un álbum que tendrá una elegante cubierta. Es de aplaudir que se lleve a cabo una publicación que conservará el recuerdo del magnífico aspecto que presenta la actual Exposición y que facilitará a los espositores el tener un trasunto fiel de sus respectivas instalaciones".

Diario de Barcelona, 20 marzo 1877, p.3117. "Hemos tenido ocasión de ver pruebas de las fotografías de la Exposición de la Universidad que ha sacado en espléndido fotógrafo señor Martí, quien según dijimos, y en unión con el encuadernador Vives, se proponen formar con ellas un álbum que contendrá sobre cincuenta vistas. Están hábilmente sacadas, con mucha limpieza en los detalles y la mayor parte de las mismas producen lindísimo efecto."

⁴¹ *Diario de Barcelona*, 29 mayo 1877, p.6035

singularitat del seu destinatari, va fer que el llibre quedés exposat en una botiga de Barcelona per a delit del públic.⁴²

Quedaven encara alguns negatius per explotar, ja que l'estada a Girona donà per a fer més fotografies, i quedaven també treballs més rutinaris que continuaven arribant al taller fotogràfic, com la reproducció d'un quadre que estava causant furor en el calorós juliol a Barcelona, exposat a la sala de descans del Teatre Principal: Martí va fotografiar la voluptuosa Danae de Tiziano⁴³. Les fotografies restants de la ciutat de Girona van suggerir a la parella d'emprenedors la possibilitat de confeccionar un altre àlbum, aquest cop dedicat a la ciutat de l'Onyar, fet que és avançat al diari com una intenció a treballar: "Los sres. Vives y Martí van a publicar un álbum de 50 grandes láminas de las mejores vistas y antigüedades de la ciudad de Gerona, colección que ofrecerá mucho interés para los artistas y arqueólogos. Es de suponer que los sres. Vives y Martí completaran la colección de vistas de Cataluña dando a luz las de Lérida y Tarragona en la formas de álbum, que han empleado para las de Barcelona y Gerona y para la Manifestación de Productos de la industria catalana, hecho en obsequio a S.M. el Rey D. Alfonso XII"⁴⁴.

El Capítol de la Catedral de Girona va rebre 38 fotografies d'objectes artístics de la Catedral i monuments de la ciutat que Martí va enviar, potser com a agraïment per haver propiciat la realització d'una part de les fotografies, i que van quedar a l'arxiu de la catedral.⁴⁵ L'aparició definitiva del nou àlbum, titulat *Bellezas de Gerona* malgrat al diari li canvien el nom, va produir-se poc després, perquè el novembre de 1877 es difon la notícia de la publicació, i s'insisteix en la possibilitat de realitzar publicacions similars amb imatges de Tarragona i Lleida⁴⁶, suggeriment que no va reeixir: "El

⁴² *Diario de Barcelona*, 29 mayo 1877, p.6081. "El lujoso album que según hemos dicho regala el Cabildo de la Catedral de Gerona a S.S el Papa Pio IX, estaba de manifiesto esta mañana en uno de los escaparates de la sucursal de la Dalia Azul que los señores Munrabá y Prats tienen en la calle de Fernando VII esquina a la de Aviñó."

⁴³ *Diario de Barcelona*, 5 julio 1877, p.7588. "Por el fotógrafo señor Martí ha sido reproducido el cuadro de la "Danae de Tiziano" que se halla espuesto en el salón de descanso del Teatro Principal. El dueño de dicha obra pictórica ha prorrogado por ocho días el término de su exposición en Barcelona."

⁴⁴ *Diario de Barcelona*, 31 julio 1877, p.8670

⁴⁵ Arxiu Catedral de Girona. 15 novembre 1877. 167 revers. "Cabildo ordinario presidido por el Sr. Dean al que asistieron los señores anotados al margen. Después de invocada la Gracia del Espíritu Santo se leyó el acta del anterior celebrado el día 3, la que fue aprobada. El Sr. Dean hizo entrega de 38 fotografías de varios objetos artísticos de esta Catedral y monumentos de la ciudad que D. Joan Martí fotógrafo de Barcelona regaló al Ilmo. Cabildo. Fueron recibidas con agrado y se acordó que se diesen las gracias al Sr. Martí, que se mandasen encuadernar como igualmente el cuaderno Chuls y se guardasen en el archivo".

⁴⁶ *Diario de Barcelona*, 18 noviembre 1877, p.13029. També a *Fotògraf i editors a les comarques de Girona*, compilació a cura de Dolors Grau i Ferrando. Diputació de Girona, 1998. A la p.82 hi ha una apunt sobre Joan Martí, amb interessants notícies però un xic desordenades. Apunta, així, que personatges de Girona van enviar donatius "al Vaticà l'any 1877 per formar part d'una exposició amb motiu de la celebració del Jubileo Episcopal de Pius IX, n'hi ha un que, segons les revistes de l'epoca "ha llamado la atención del público que los visitó en esta ciudad, mereciendo los elogios de los inteligentes, el bellissimo álbum fotográfico de los principales monumentos cristianos de Gerona, regalo del Ilmo. Prelado". Reprodueix també una notícia de la *Revista de Gerona* (no queda clar l'any, sembla setembre 1878) on fa una asseveració important: "el acreditado fotógrafo de Barcelona D. Juan Martí ha establecido una galería en esta ciudad (Girona) por durante el corriente mes. Los acabados trabajos que el señor Martí ha expuesto en los muestrarios se recomiendan por si mismos y justifican la razón con que el público favorece su establecimiento, cuyas obras acaban de verse distinguidas en la Exposición universal de París. Nuestros lectores saben ya que el sr. Martí es autor del álbum fotográfico *Bellezas de Gerona* que tanta

fotógrafo Sr. Martí y el encuadernador Sr. Vives acaban de publicar un interesante álbum de fotografías que contienen las vistas más importantes de Gerona. Cincuenta son las láminas que lo forman y en ellas se hallan reproducidos monumentos antiguos tan celebrados como la Catedral, la colegiata de San Félix y San Pedro de Galligans, vistas curiosas como la de los fuertes derruidos en tiempo de los franceses, la del paseo “la Devesa” y obras modernas como el grandioso puente del ferrocarril de Francia. Las fotografías están sacadas con limpieza y algunas producen mucho efecto bajo el punto de vista artístico. Los editores del Álbum monumental de Gerona habían antes dado a luz el de Barcelona, de Montserrat y de la Exposición de productos catalanes organizada en obsequio de S.M. el Rey D. Alfonso XII, de los cuales nos ocupamos con elogio. Tarragona y Lérida les ofrecen también ancho campo para colecciones similares y es de creer que no lo olvidaran los sres. Martí y Vives”. L’any 1878 es va presentar a l’Exposició de París on va obtenir una medalla, condecoració que apareix en el dors les targetes de visita fetes al taller de Rambla de Estudis, en un disseny molt ornamentat de propaganda.

La bona qualitat dels productes que sortien del taller de Martí l’anava especialitzant en la producció d’àlbums, tant per a la venda en els seus establiments al públic en general com per a assumir comandes específiques. Aquest és el cas d’un altre àlbum que realitza el maig de 1878, i que era un encàrrec de l’Escola d’Enginyers de Barcelona. Era un àlbum de mides similars als *Bellezas*, però només amb 8 còpies a l’albúmina, més un plànol de l’edifici⁴⁷, i Martí va presentar la factura per “sacar 8 vistas de dicha Escuela Industrial, a 25 pesetas vista, 200 pesetas”, en data 26 de maig de 1878. Les fotografies reproduïen les diferents seccions de l’escola: “Motores, museo de Mineralogía, museo tecnológico, clase de física, gabinete de física, laboratorio de análisis químico, laboratorio de química orgánica y tintorería, y sala de dibujo”. Els espais buits, sense activitat, recorden les vistes de l’exposició de 1877.

Mentrestant prosseguia la tasca retratista, com ho recorda l’exposició del retrat de la senyoreta Donadio al Teatre Principal de la qual se’n fa reso el *Diario de Barcelona*⁴⁸, i altres treballs fotogràfics, que no per intranscendents deixaven d’aportar publicitat, com les reproduccions de les col·leccions de modes dels sastres de la ciutat, que els anunciants repartien entre els seus clients. Aquest tipus de publicitat, tant del sastre com del fotògraf, es va iniciar l’abril de 1877 a Barcelona, quan els sastres Rabassó i Palau, del carrer Conde del Asalto, reparteixen unes targes informatives dels darrers productes i figurins, en aquest cas una reproducció d’Antoni Esplugas⁴⁹. Immediatament, altres membres del ram copien la idea, i Martí reproduceix per a la sastreria La Confianza els figurins per a l’estiu de 1879, com ho farà també per als de l’estiu de 1880. El fotògraf J. Romero també va participar en aquest tipus de reproduccions.

aceptación ha merecido por parte de los artistas y aficionados, pues constituye una selecta colección de nuestros monumentos.”

⁴⁷ Segons *Historia de la ingeniería industrial. La escuela de Barcelona (1851-2001)*. ETSEIB, UPC. Documentos de la escuela de ingenieros industriales de Barcelona, número 15. Barcelona, 2005, p.4. L’àlbum es conserva a la Biblioteca, així com la factura

⁴⁸ *Diario de Barcelona*, 2 mayo 1877, p.5218

⁴⁹ *Diario de Barcelona*, 26 abril 1877, p.4611; 5 mayo 1877, p.5019; 8 mayo 1877, p.5131. Parlen dels diferents sastres que en breu període de temps adopten aquesta publicitat, en aquests cas realitzada per Antoni Esplugas. Es coneixen unes fotografies de figurins de sastre de les col·leccions d’estiu de 1879 reproduïts per J. Martí, Escudillers 39 – tienda.

El treball a Girona va possibilitar la realització de dos àlbums, el que es va regalar al papa titulat *Antigüedades y riquezas de la catedral de Gerona, obra destinada a S.S. Pio IX, por el Cabildo de dicha Catedral* i el que recollia també vistes de la ciutat i que reprenia la idea de les *Bellezas*. Per una informació del *Diario de Barcelona* de 1878, es van fer posteriors edicions d'ambdós: “En el taller de encuadernaciones del Sr. Vives, en la plaza de Santa Ana, hay un álbum de vistas notables de Gerona encuadernado de chagrín y seda, y otro más pequeño que contiene lo mejor que encierra la Catedral de aquella inmortal ciudad de joyas, alhajas y demás objetos artísticos, fotografiado todo por el sr. Martí. Es un regalo que el Cabildo de dicha Catedral hace a una distinguida persona”.⁵⁰

Joan Martí continuava vivint al carrer Aglà numero 6, amb el taller a Escudellers 39⁵¹, però aviat intentà traslladar l'estudi a la Rambla dels Estudis, per a poder disposar un nou taller. El juliol de 1880 fa una instància a l'ajuntament per a instal·lar el nou estudi, i el novembre sol·licita permís per a col·locar un rètol⁵², y queda establert en la nova adreça de Rambla dels Estudis, 5, en un local més apte a les seves necessitats i equipat convenientment, com ens recorda el periodista de *La Ilustración* que l'anà a visitar: “Hemos tenido el gusto de visitar el establecimiento fotográfico de D. Juan Martí, situado en la preciosa casa del nº 5 de la Rambla de Estudios, propiedad del sr. Taltabull, quedando agradablemente sorprendidos, así por lo espacioso, cómodo y elegante del local, como por la variedad de retratos de varias clases y dimensiones que en él están expuestos. El distinguido pintor D. José Llovera y Bofill nos acompañó durante tan agradable visita, explicándonos detenidamente los procedimientos y máquinas que se emplean en la citada casa para producir los retratos, que, con tanta aceptación, són recibidos por el público”.⁵³ Les seves fotografies es van exposant per diferents aparadors de la ciutat, segons els anuncis del diari, alguns de la seva propietat⁵⁴.

⁵⁰ *Diario de Barcelona*, 4 mayo 1878, p.3308

⁵¹ *Guia Consultiva Indicador General de Barcelona*, per D. R. León. 1879, p.352. A l'apartat de fotògrafs apareix Martí, D. Juan. Aglà, 6.

⁵² AMA Expedient 100, Any 1880-81. “Espediente de permiso a D. Joan Martí y Centellas para instalar una galería fotográfica a nivel del primer piso de la casa nº 7 de la Rambla de Estudios. Exmo. Sr. Dn Juan Martí y Centellas vecino de la presente ciudad habitante en la calle de Aglà nº 6 y 8 a V.E. con el debido respeto espone, que deseando instalar una galería fotográfica a nivel del primer piso de la parte posterior de la casa en construcción de la Rambla de Estudios nº7 espera del recto proceder de V.E. se serbira mandar atorgarme el correspondiente permiso. Barcelona 22 de Julio de 1880. Fdo: Juan Martí” AMA Expedient 702. Any 1880-1881. “Espediente a D. Juan Martí para colocar un rótulo en el piso principal de la casa nº5 de la Rambla de Estudios, y un aparato en los bajos de la fachada de la propia casa. Excmo Sr. D. Juan Martí, habitante de la Rambla de Estudios nº 5 pral, solicita se digne V.E espedirle el correspondiente permiso para instalar un rotulo de un metro de longitud entre los balcones de otro piso, y un aparato para luzes en la fachada de los bajos de la espresada casa. Barcelona Noviembre 27 de 1880.. Fdo. Juan Martí”

⁵³ *La Ilustración*. 9 enero 1881, p.74. Acaba dient “Entre ellos (los retratos) hemos visto varios de distinguidas personas de esta ciudad, y uno de acabado parecido, de la hermosa artista del gran teatro del Liceo, Sra. Emma Colonna”. Continua la relació del fotògraf amb personalitats artístiques del moment.

⁵⁴ *La Vanguardia*. 23 noviembre 1881, p.5867, “Se dice que la exposición de retratos que el conocido fotógrafo señor Martí posee en el vestíbulo de los grandes almacenes de «El Siglo» será iluminado dentro de un breve plazo por la luz eléctrica, usando la lámpara «Gramme.»” *La Vanguardia*. 2 abril 1883, p.2094. “El acreditado fotógrafo señor Martí volvió á exponer ayer en su escaparate de retratos de la calle de Fernando el del Excmo. ó ilmo, señor obispo que ha sido de Barcelona, trabajo de gran tamaño que se recomienda por la exactitud del parecido y el acertadísimo colorido que aquel supo darle”. *La Veu de Catalunya*, 1 agost 1880, p.19. “En la tenda de música d'en Haes hi ha exposada una fotografia de gran

L'any 1881 emprèn, ara amb Antonio Vives, un nou projecte d'edició, aquest cop en format de llibrets col·leccionables, amb el nom de *Panorama fotográfico de Sabadell, o sea, colección de vistas de los monumentos y edificios más notables de esta industriosa ciudad*. Els llibrets contenien unes pàgines de text explicatiu de la il·lustració fotogràfica, que anava enganxada a un suport de cartolina amb orla, i hi ha 25 còpies fotogràfiques. Part del contingut tracta les indústries de la ciutat vallesana, posant èmfasi en el caire fabril i de progrés. Accepta també encàrrecs espectaculars, com el tiratge de 2000 còpies de 40x27 cm de la fotografia del carruatge del carnaval de 1882, de la societat anunciadora J.B.Agramunt i Companyia, amb el compromís de fer perfectament llegibles els anuncis que hi figuren i amb la intenció d'enviar còpies a tots els diaris europeus i americans, i vendre la resta⁵⁵. El 1884 publica a la premsa un impactant anunci a tota pàgina on explica totes les peculiaritats del seu negoci: GRAN TALLER DE FOTOGRAFÍA de Juan Martí / fotógrafo de la Real Casa / Rambla de Estudios, 5 / sobre los almacenes de “El Siglo” / Galería y salones en el piso principal / Este establecimiento, el primero en España en introducir todos los procedimientos que constituyen adelanto en el arte fotográfico, es el que de más antiguo viene usando el procedimiento extra-rápido, a cuya incesante práctica debe el ser / especialidad en retratos para niños y grupos de familia / Único en Barcelona que practica con éxito el inalterable sistema al carbón, tanto para retratos como para la aplicación del mismo á cristales propios para el decorado de las habitaciones, consiguiendo con igual perfecto resultado las demás aplicaciones fotográficas, como son: / Retratos pintados al óleo sobre tela / id. sobre paletas, fayence y porcelana / id. sobre placas de marfil y tejidos de seda, etc., etc./ Se copian y reproducen muestrarios de toda clase, y finalmente de venden colecciones completas y fotografías sueltas de vistas de Barcelona y Montserrat a precios sumamente módicos. / Rambla de Estudios,

format, ampliada per lo reputat fotógrafo senyor Martí, del retrato d'en Angel Mazzini, artista contractat per la empresa del Liceo, per a la próxima temporada”

⁵⁵ *La Vanguardia*, 14 enero 1882, p.303. “Ampliando los datos referentes al carro alegórico que durante los tres días de Carnaval recorrerá nuestras calles por cuenta de la Sociedad Anunciadora Universal J. B. Agramunt y Compañía, manifestaremos que el acreditado fotógrafo señor Martí tiene el encargo de sacar del mismo mil fotografías de gran tamaño, puesto que tendrán 40 centímetros de ancho por 27 de largo; de manera que han de quedar perfectamente legibles hasta en sus menores detalles los anuncios que contenga el mencionado carro alegórico. La empresa mandará á cada uno de los 150 periódicos ilustrados que se publican en Europa, una de dichas fotografías, para que las reproduzcan en sus páginas; por manera que dichos anuncios obtendrán permanente publicidad. Las restantes se pondrán á la venta pública.”

La Vanguardia, 13 marzo 1882, p.1635. “Ya saben nuestros lectores que la acreditada sociedad anunciadora J.B. Agramunt y compañía, presentó al público durante los días de Carnaval un precioso carro alegórico que llamó justamente la atención, por su originalidad y mérito verdaderamente artístico, que no es de estrañar ya que fue encargado a los talleres de don Epifanio Robert; como así mismo la cabalgata que tuvo lugar la noche del domingo de Carnaval, que ha merecido grandes elogios de la prensa extranjera. El señor Agramunt, en cumplimiento de oferta hecha a los señores anunciantes, acaba de publicar dos magníficas fotografías que reproducen el referido carro en su parte anterior y posterior, con minuciosidad tal, que pueden leerse todos los anuncios. A su debido tiempo publicamos una descripción de tan importante obra, de gusto egipcio hasta en sus menores detallas, que tiene cuatro estatuas representando las distintas partes del Mundo, luego una gran esfera, sobre la cual, atrevidamente colocada, figura la estatua de la Fama anunciadora, símbolo de la propia sociedad universal de J. B. Agramunt y compañía. Las fotografías, en número de 2.000, serán repartidas una á cada anunciante, entre los cuales debe contarse a los señores Singer, Lister y compañía, Manuel de Árquer, Martí, Vaseline, Gabriel y compañía, Solanes y l'Or, Dr. Ayer y otros muchos, que forman la clientela de dicha casa. Además háse remitido una a cada uno de los periódicos ilustrados que se publican en Europa y América, poniéndose a la venta pública las que resten hasta llegar a 2 000”.

5, piso principal, / sobre los almacenes de “El Siglo”⁵⁶. A banda del gran assortiment de retrats, cal destacar que anuncia la venda de fotografies soltes de Barcelona i Montserrat, independentment dels àlbums. Per aquest motiu es poden trobar encara avui mostres aïllades que, sense l’afirmació d’autoria que apareixia a la portadella de l’àlbum, apareguin sense identificar el fotògraf.

En aquesta època ha acabat la producció d’àlbums, i es centra més en la tasca de retrat, ja sigui del natural o fent reproduccions de fotografies. Realitza, per exemple, el retrat de l’industrial Miquel Escuder (conegut industrial que fabricà a Catalunya la primera màquina de cosir l’any 1862) i la seva difunta muller. Per a aquesta, va haver de reproduir una fotografia “de pequeñas dimensiones”,⁵⁷ possiblement una targeta de visita. L’any 1887 torna a anunciar-se a la premsa⁵⁸ com a retratista, i l’any 1888 participa en l’Exposició Universal de Barcelona⁵⁹, on guanya una medalla d’or. La seva fama propicia que, quan el gener de 1889 els Infantes visiten la ciutat, s’adrecin personalment al seu taller fotogràfic per a una sessió fotogràfica⁶⁰.

El mes de març es celebra a Barcelona el carnestoltes, i Martí realitza una sèrie fotogràfica que li valdrà força renom: el Teatre Líric del senyor Arnús organitza un ball dels artistes al qual assistirà la societat benestant i els artistes i intel·lectuals de la ciutat. Es prepara tot curosament, amb habitació de *toilette* per a les senyores i vestidor pels cavallers, amb assistència de modistes i perruqueres, sastres i sabaters, per a ajudar al manteniment de les importants disfresses. També s’estableix als jardins del teatre un pavelló fotogràfic a càrrec de Joan Martí per a fotografiar a l’acte als que ho desitgin⁶¹. Després de la festa, la premsa recull el fet que l’èxit de posar un fotògraf fou rotund⁶², i que el mateix fotògraf va exposar poc després algunes d’aquestes fotografies

⁵⁶ *Diario de Barcelona*, 27 enero 1884, p.1247

⁵⁷ *La Vanguardia*, 30 enero 1886, p.690. “En el escaparate que el señor Martí posee en la calle de Fernando, llaman la atención dos retratos del inteligente industrial don Miguel Escuder y de su difunta esposa, reproducido este último de una fotografía de pequeñas dimensiones. Dichos retratos se recomiendan por su limpieza y por la exactitud de parecido con los originales”.

⁵⁸ *Diario de Barcelona*, 22 enero 1887, p.894

⁵⁹ *Exposición Universal de Barcelona. 1888. Catálogo Oficial. Especial de España*, p.127. “Nº 3952.- Martí (J.) Barcelona, Rambla de Estudios 5, principal, encima de los almacenes de “El Siglo” – Fotografías,....I.g.12 / Gran fotografía de la Real Casa. Retratos de todos los tamaños en negro y pintados al óleo”.

⁶⁰ *La vanguardia*, 17 enero 1889, p. 2. “Ayer SS. AA. los Infantes a pié, sin acompañamiento alguno se dirigieron al establecimiento fotográfico de don Juan Martí, quien en la Exposición de Barcelona últimamente celebrada ha obtenido medalla de oro. Una vez allí la Infanta doña Eulalia trocó su vestido de calle por un magnífico trage de corte, color de rosa. Se sacaron luego varias pruebas que pronto tendrá ocasión de admirar el público”.

⁶¹ *La Vanguardia*, 4 marzo 1889, p.1. “El gran baile de los artistas. Gran animación reinaba anoche en todos los talleres de los artistas de esta ciudad, a propósito del baile que hoy va a darse en el *Teatro Lírico* o sea Sala Beethoven, que el señor Arnús con tanta galantería ha cedido para dicho objeto. (...) Del baile podemos adelantar ya varios detalles, aunque los ampliaremos mañana con texto y con grabados. Habrá un magnífico cuarto *toilette* para las señoras y otro *vestuario* para los caballeros. El primero estará servido por dos modistas y una peinadora, el segundo por un sastre, un zapatero y un peluquero. También estará allí el armero de don José Estruch para el arreglo de los trofeos, así como para arreglar las armaduras y guardar las armas de los que deseen dejarlas, después de empezado el baile. El restaurant estará servido por el reputado fondista y cafetero señor Vilaseca. Los jardines estarán espléndidamente iluminados. El reputado fotógrafo señor Martí ha establecido en los jardines un pabellón fotográfico para fotografiar en el acto a los que lo deseen.”

⁶² *La Vanguardia*, 6 marzo 1889, p.2. “El fotógrafo señor Martí que conforme anunciamos, estableció un taller fotográfico en el Teatro Lírico, no dio paz al objetivo en toda la noche. Tantos fueron los que

al seu aparador, amb la intenció de mostrar-les abans de dur-les a l'Exposició Universal de París⁶³. Aprofitant aquesta exposició, La Vanguardia publica un extens article titulat *Retratos del baile artístico* on descriu la riquesa de l'aparador i passa a enumerar alguns dels personatges que assistiren al ball i la seva disfressa, tot incidint en el fet que s'exposaran a París⁶⁴, a més d'informar que entre els retrats, a més de fets a l'albúmina, n'hi ha fets amb platí (procediment, d'altra banda, emprat principalment en fotografies de luxe pel cost dels seus materials). Al final de l'article aporta una dada molt interessant pel que fa a les dades d'inici de l'activitat fotogràfica de Martí, tot dient que no debades l'antiga casa Martí conta amb 30 anys d'existència i de crèdit. Això marcaria la data de l'inici fotogràfic de Joan Martí l'any 1859.

Pocs dies després, una revista de caire artístic com era La Ilustración. Revista Hispano Americana, publica una vintena de les fotografies de Martí tot disculpant-se per no haver pogut fer-ho abans, malgrat l'expectació que les esmentades imatges havia despertat⁶⁵.

L'aportació dels fotògrafs a les Exposicions Universals va ser, l'abril de 1889, motiu d'una conferència de Rafael Calvet a l'Ateneo Barcelonés, dins el cicle de xerrades que havia organitzat per analitzar l'impacte de la mostra⁶⁶. Calvet va parlar dels avenços mostrats a l'Exposició de Barcelona, tan òptics com químics, de l'evolució de les tècniques del fotogravat, i dels expositors que merescudament calia recordar. Entre els fotògrafs de Barcelona va citar Audouard, Sala, Esplugas, Capmany i també Martí, així com insistia en la necessitat de crear alguna societat fotogràfica "en las cuales se aúnan las reglas del arte con los adelantos de la ciencia". La conferència era un recordatori que

acudieron á retratarse que era imposible penetrar en el local, de manera que no lo consiguieron cuantos quisieron."

⁶³ *La Dinastia*, 19 marzo 1889, p.2. "En el escaparate que en la calle de Fernando VII posee el señor Martí estan expuestas varias de las fotografías que deben figurar en la próxima Exposición Universal que ha de celebrarse en París. Dichas fotografías, que como es sabido son los retratos de las personas que tomaron parte en el baile de trajes recientemente celebrado en el Teatro Lírico, llaman poderosamente la atención del público por la limpieza de su ejecución y sus bellas condiciones."

⁶⁴ *La Vanguardia*, 21 marzo 1889, ed. Tarde, p.1. "Hemos tenido el gusto de ver en el escaparate que tiene instalado el conocido fotógrafo señor don Juan Martí una colección de magníficos retratos sobre papel albúmina y sobre papel platino, de varias personas conocidas que asistieron al baile de trajes que dio el Centro Artístico en la sala Beethoven, que tan galantemente cedió don Evaristo Arnús para dicho objeto. Esta colección, según informes que tenemos continuará, y en cuanto esté completa figurará en la próxima Exposición de París. El escaparate está decorado con una especie de frontón en el que figura el sello del Círculo artístico, como un medallón antiguo en oro mate, y los atributos antiguos del Carnaval en bronce verde gris. Este relieve está dibujado por el distinguido artista señor Padró, y modelado por el escultor señor Homdedeu. Los retratos expuestos son los siguientes (...)La exposición de estos retratos es notable por más de un concepto y atrae las miradas de infinidad de curiosos que vienen a ponerse delante de dicho escaparate, el cual honra a la antigua casa Martí que no en vano cuenta con 30 años de existencia y de crédito."

⁶⁵ *La Ilustración. Revista Hispano Americana*. 14 abril 1889. Publica 10 fotografies de Martí amb disfresses femenines. I diu: "Circunstancias especialísimas, que no se han de ocultar a nuestros lectores, nos han impedido hasta ahora realizar un deseo concebido desde el primer momento, cual era el de reproducir los trajes que nos llamaron más la atención por su belleza y propiedad. Logrando por fin nuestro propósito, empezamos en este número a reproducir algunos trajes, tomados directamente de las magníficas fotografías ejecutadas por el inteligente y conocido fotógrafo D. Juan Martí.

La Ilustración. Revista Hispano Americana, 5 mayo 1889. Publica 10 fotografies de Martí de disfresses masculines".

⁶⁶ *Conferencias Ateneo Barcelonés. La fotografía en la Exposición de Barcelona*. Per Rafael Calvet. 1890 *La Vanguardia*, 6 abril 1889, p.2, fa un llarg article resumint la intervenció de Calvet a l'Ateneo Barcelonés.

s'esdevenia en el moment que molts d'aquests fotògrafs ja pensaven en la seva propera compareixença al bressol de la fotografia.

I un cop en marxa l'exposició universal de París, la premsa recull la participació catalana amb un cert orgull, tot enumerant la presència dels fotògrafs catalans Martí, Audouard, Esplugas y Areñas⁶⁷.

De tornada de París, Martí experimenta amb nous processos, i el març de 1890 exposa uns retrats fets “por un nuevo procedimiento, único, según reza un cartel, que es inalterable. No sabemos si esto será verdad, pero si podemos asegurar que el nuevo procedimiento da unos retratos muy bien hechos, con suave gradación en las tintas, y con una pulcritud admirable”.⁶⁸ Continua realitzant tasques de reproducció d'elements més o menys singulars, com el d'un dibuix de Guillermo Servat dedicat a la reina⁶⁹, i ampliant el negoci amb propostes diferents, com proposar al públic el retrat a domicili⁷⁰, o fotografiar-lo malgrat la minva de llum que genera la pluja⁷¹.

L'any 1892 va participar a l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques, al Palau de Belles Arts de Barcelona, on es citat al catàleg amb el nom complert de Joan Martí Centellas. Presenta novament algunes de les platinotípies dels retrats de disfresses, retrats en bust diversos, retrats executats pel procediment “Histman” i reproduccions d'obres pictòriques⁷². Aquesta època, però és el torn de fotògrafs con Audouard o Esplugas que s'han guanyat més la preferència del públic. Els nous tallers d'aquests fotògrafs, que es bastiran al Passeig de Gracia quan esdevé l'eix comercial i de passeig important de la ciutat, voldran aportar aires nous, i gaudiran del reconeixement que els hi donà la tasca fotogràfica feta a l'Exposició Universal de 1888. Pau Audouard fou el fotògraf exclusiu de l'exposició, l'únic facultat per a fotografiar l'interior en construcció i en funcionament, i va editar un luxós àlbum amb fototípies que recollien els aspectes més bells de la mostra. Antoni Esplugas va fer, durant l'Exposició, una tasca fotogràfica

⁶⁷ *La Vanguardia*, 19 junio 1889, p.1. “Exposición Universal de París. Sección española. El vestíbulo de la sección española, está casi exclusivamente ocupado por productos catalanes; géneros de punto, de la provincia de Gerona, pianos de Guarro, artísticos cueros repujados y pintados, de Vilaseca, fotografías de Martí, Audouard, Esplugas y Areñas, perfumería de Renaud Germaín, y calzado de Estiarte y Alonso.”

⁶⁸ *La Vanguardia*, 16 marzo 1890, p.2

⁶⁹ *La Vanguardia*, 19 marzo 1890, p.2 “El calígrafo don Guillermo Servat ha dedicado á la Reina Regente un trabajo á la pluma, tamaño natural, imitando periódicos de esta localidad en los cuáles se leen reseñas de todos los festejos con que se obsequió á la Reina durante su estancia en esta ciudad cuando la apertura de la Exposición Universal. S. M. recibió con suma satisfacción este trabajo, del cual hay expuesta una reducción fotográfica en el escaparate que el señor Martí tiene en la calle de Fernando.”

⁷⁰ *Diario de Barcelona*, 17 mayo 1891, p.6040. “Gran novedad fotográfica. El fotógrafo Martí tiene el honor de participar a su numerosa clientela que acaba de establecer en su casa una nueva sección para retratar a domicilio. Los precios son los mismos que rigen actualmente en su establecimiento. Rambla de Estudios 5 pral (telefono 1301).”

⁷¹ *Diario de Barcelona*, 4 noviembre 1892, p.12884. “Gran Fotografía de Martí. Rambla de Estudios, 5 (encima de El Siglo). Se retrata todos los días aunque llueva.”

⁷² *Catálogo de la Exposición Nacional de Industrias Artísticas e Internacional de Reproducciones. 1892*. p.167. “Martí Centellas, D. Juan. Fotógrafo de la Real Casa. Premiado con medalla de oro en las exposiciones de París 1878, 1889 y en la de Barcelona de 1888. nº 1003.- Un cuadro con fotografías y platinotípicas (trajes del baile del Círculo Artístico); nº 1004.- Un cuadro con fotografías (retratos busto); nº 1005.- Un cuadro con retratos fotográficos ejecutados por el procedimiento Histman; nº.- Un cuadro con fotografías, copias de obras pictóricas de varios artistas”. *La Vanguardia*, 1 noviembre 1892, p.3. Parla de l'Exposició Nacional de Industrias Artísticas: “instalación del señor Martí, formada por cuatro grandes cuadros en los cuales se ven bustos de mujer, artistas de teatro y retratos de autoridades de Barcelona. Estos retratos y los de una mujer y un niño, por su expresión, vida y limpidez, llaman la atención.”

molt lligada a la presència pública: les fotografies dels passatgers del globus aerostàtic instal·lat a una de les entrades del recinte expositiu. Aquesta empresa li degué proporcionar un públic molt ampli. A més, ell mateix esdevingué precursor de la fotografia aèria en realitzar des de la cistella del globus un conjunt de fotografies de la ciutat des d'un punt de vista absolutament inèdit fins el moment.

El treball de retratista cap a finals dels anys 1890 continua com a base de la professió de Joan Martí; retrats del Capità General Martínez Campos, pintat a l'oli pel pintor Montserrat, o del jove violoncel·lista Pepito Pinell, de 8 anys, en platinotipia, són de les darreres notícies que en tenim⁷³. Curiosament, d'aquest violoncel·lista es publica l'any 1904 una fotografia, ja major, també de Martí⁷⁴.

En la línia d'innovació en la qual es trobaven els professionals per atraure nou públic, Joan Martí va realitzar una incursió en la cinematografia o fotografia animada l'any 1899, quan el mes d'abril presenta al públic unes projeccions de vistes acolorides al taller del Rambla dels Estudis. La premsa recull l'experiment amb paraules de lloança, posant èmfasi en la varietat de vistes i, sobre tot, en la notable instal·lació tècnica amb diferents il·luminacions d'incandescència⁷⁵. El mes de novembre ofereix al públic unes noves projeccions amb millores tècniques pel que fa a la vibració de les imatges⁷⁶. A finals de l'any 1900 aquesta faceta del seu treball està consolidada, fins al punt en que s'anuncia a la premsa com “Gran Fotografía y Cinematógrafo Martí”,⁷⁷ amb projeccions com *Juana de Arco*, i canvia el repertori de projeccions amb el pas dels dies per a

⁷³ *La Vanguardia*, 25 julio 1893, p.2. “El fotógrafo señor Martí ha expuesto en el escaparate de la calle de Fernando un retrato fotografía pintada al óleo por el señor Montserrat del Capitán General señor Martínez Campos que llama la atención por su exacto parecido, por su naturalidad y por otras condiciones artísticas. El General Martínez Campos ha quedado satisfecho, y bien puede estarlo, de la obra de los señores Martí y Montserrat”. *La Vanguardia*, 7 noviembre 1894, p.2. “En el escaparate que en la calle de Fernando posee el fotógrafo señor Martí figura, entre otros notables trabajos, un magnífico retrato en platinotipia del precoz violinista el niño Pepito Pinell, que conforme recordarán nuestros lectores les dio recientemente un concierto en el Palacio de Bellas Artes, llamando la atención de los inteligentes y aficionados por la acabada ejecución de algunas piezas entre ellas una de Paganini. Hay que advertir que el niño Pinell cuenta sólo ocho años”.

⁷⁴ *Album Salón*. 1904, p.103

⁷⁵ *La Vanguardia*, 26 abril 1899. P.2. “El fotógrafo señor Martí, rindiendo tributo á los más modernos adelantos fotográficos, ha inaugurado en uno de sus salones, con éxito completo, una notable instalación cinematográfica en la que se exhiben variadisima multitud de vistas fijas, alternando con otras tantas vistas animadas de asuntos interesantes y nuevos, que son renovadas tres veces por semana. El «Metógrafo Martí», aparte su valor técnico y sus condiciones de agradable espectáculo, reúne á la de un gusto exquisito, la de estar hecha la instalación con una acertada combinación de luces incandescentes, encarnadas, y blancas que ayudan al efecto de la exhibición y evitan todo cansancio en los espectadores. Con tales requisitos y más que nada por la selección de las cintas fotográficas, el Metógrafo Martí constituye un espectáculo interesante y siempre nuevo”.

⁷⁶ *La Vanguardia*, 16 noviembre 1899, p.2. En el cinematógrafo que ha instalado nuevamente en su fotografía el señor Martí, proyéctanse actualmente una serie de cuadros de sumo gusto artístico, no sólo por lo acertado de las proyecciones, sino por su escasa vibración, y principalmente por la larga duración de las mismas.

⁷⁷ *La Vanguardia*, 11 octubre 1900, p.8. “Gran Fotografía y Cinematógrafo Martí. Sesiones diarias de 5 a 11.—Programa variado, próximamente la gran película histórica de gran espectáculo, “Juana de Arco”, primera en España. —Rambla de los Estudios, 9,1º”. A partir d'aquesta data insereix un anunci diari fins a final d'any, com a mínim. El 18 d'octubre, i per a encoratjar el públic, explica a l'anunci que “a los señores concurrentes se les entregará el argumento”. També surt referenciat sovint a l'apartat “Notas Locales” del diari, on el 20 de novembre, per exemple, s'explica: “Juana de Arco, interesante película histórica de gran espectáculo divide en doce cuadros de gran efecto artístico”, i més endavant, en una altre nota, diu: “La novedad del día Juana de Arco, y la chistosa Los Siete Pecados Capitales, C.inematógrafo Martí”.

continuar tenint l'atenció del públic, amb obres com *Los siete pecados capitales* i *El sueño de Navidad*, tot donant exemple de la solvència del negoci fent donacions altruistes dels beneficis d'una tarda a causes benèfiques⁷⁸. En aquest final de segle competirà, en la projecció cinematogràfica, amb altres fotògrafs i espectacles: el *Cinematógrafo Napoleón*, *Gran Cinematógrafo Clavé* a la Rambla de Catalunya, *Cinematógrafo Bellograff* al Teatro Principal, *Cinematógrafo Plaza Antonio López hoy Palacio de la Optica*, *Gran Salón Fantástico*, amb el sr. Partagàs.

A partir del canvi de segle, les notícies sobre Joan Martí van apareixent escadusserament a la premsa, bàsicament com autor de retrats publicats, i ens parlen d'una activitat professional feta amb absoluta correcció, però mancada, en certa forma, de projecció.⁷⁹

Joan Martí continua constant en els anuaris on podem cercar professionals, dels anys 1896 y 1898, amb el taller a Rambla dels Estudis, 5⁸⁰. Encara aportarà imatges l'any 1902, quan fotografia els intèrprets de l'òpera *Els Pirineus* de Felip Pedrell que apareixeran publicats a l'*Album Salón* d'aquell any.⁸¹

De l'altre emprenedor personatge que actuà com a enquadernador dels àlbums en sabem poca cosa més. Hi ha un conjunt de dades que podrien aproximar el Pedro Vives enquadernador, que es cita al *Diario de Barcelona* de 6 de juny 1874⁸², a un personatge nascut a Mataró i vinculat a Sabadell, anomenat Pedro Vives Llorens. Segons una biografia feta per Ramon Ribera Llobet l'any 1953⁸³, Pedro Vives Llorens va néixer “en los albores del cuarto lustro del siglo XIX”, estudià a Mataró, i va arribar a Barcelona per estudiar filosofia i lletres, però també impremta i enquadernació, “en el (arte de la) cual sobresalió de sus maestros y directores. Tanto es así, que ya de joven fundó un gran taller de encuadernación en la plaza de Santa Ana, de Barcelona, en cuyo negocio cosechó gran renombre y lauros de toda especie”. La ubicació del taller coincideix amb la de l'editor de *Bellezas*. És també elegit tinent d'alcalde de l'ajuntament de Barcelona, sense especificar l'any, però el 1850 marxa a Sabadell on funda la primera impremta i primer taller d'enquadernació a la Rambla, el 1859 funda el primer *Circulo Literario*, el 1864 el periòdic *Eco del Vallés* i el 1868 el setmanari *El Sabadellés*. Obtingué nombrosos mèrits i medalles, i va morir a Mataró “en los primeros años del último

⁷⁸ *La Vanguardia*, 17 diciembre 1900, p.1, “El señor Martí, dueño del Cinematógrafo que lleva su nombre, establecido en la Rambla de Estudios, núm. 9, con un desprendimiento que le honra, cederá todos los beneficios que puedan corresponderse en la tarde y noche del próximo jueves, día 20 a favor de las Salas del Asilo de Gracia”.

⁷⁹ *Album Salón*. 1905, p.32. Retrat del mestre del Liceu Antonio Ribera; *Ilustració Catalana*, núm.48, 1 gener 1904, p.286, Retrat de l'escriptor teatral i enginyer Damas Calvet; *Ilustració Catalana*, núm. 79, 4 desembre 1904, p. 813, Retrat de l'Economista Guillem Graells i Moles; *Ilustració Catalana*, núm. 87, 29 gener 1905, p. 69, Acte de la donació Bonsoms a l'Acadèmia de Bones Lletres en 21 de gener, etc.

⁸⁰ *Anuario Riera* 1896. Apartat FOTOGRAFOS: Martí, Joan. Rambla Estudios 5, 1°
Anuario Riera 1898. Apartat FOTOGRAFOS: Martí Joan. Rambla Estudios 5, 1°

⁸¹ *Album Salon* 1902, p.45-49. Hi ha retrats de Maurici Vilomara, pintor de les decoracions, i de Mauricio Bensaude, Elvira Grassot i Rafael Gassi vestits per a la funció, així com fotografies dels figurins dibuixats per Apel·les Mestres, per a l'òpera que s'estrenà aquell any 1902 al Liceu.

⁸² Veure nota 24

⁸³ *Sabadell. 23 mayo 1953*, p.3. “Pedro Vives Llorens, ilustre figura que dio gran impulso al teatro en Sabadell”, per Ramon Ribera Llobet. Veure també *Diccionario Rafols de artistas de Cataluña, Baleares y Valencia*. Vol. V. Barcelona, 1981. L'apunt biogràfic de Pere Nolasc Vives Llorens beu reconegudament de la biografia de Ribera.

cuarto del siglo XIX". Si aquest fos el personatge, hauria tingut uns 54 anys quan es va editar *Bellezas de Barcelona*, i rondaria la seixantena llarga quan veu la llum el *Panorama Fotográfico de Sabadell*, tema que per la seva filiació amb la ciutat sabadellenca li resultaria força grat, però que va ser imprès per Antonio Vives. El canvi de nom permetria aventurar que, en marxar a Sabadell, el taller de la plaça Santa Anna va continuar treballant a mans d'un fill o parent seu.

Hem conegut, això si, diversos emplaçaments del fotògraf a Barcelona: carrer Aglà 6, Escudellers 39, Rambla Estudis 5⁸⁴. Hi ha algunes targetes de visita amb també de Martí que indiquen Plaza Palacio, 4, una d'elles datada en 1862. La ubicació en aquesta data potser ens indicaria una primera adreça, anterior a les que comencen a aparèixer en les notícies de la premsa a partir de 1865, any en el qual el trobem a Aglà 6, en un directori de professions. En targetes de visita datades en 1871 i 1875, l'adreça del fotògraf és Escudellers 39, tienda, i en 1877 sol·licita el canvi dels aparadors d'aquesta adreça. Sabem que en 1880 demana a l'Ajuntament de posar la galeria a Rambla d'Estudis, 5, adreça amb la qual apareix a l'*Anuario Riera* de 1896 i 1898, i a molts retrats en suport de targeta, amb inscripcions elaborades. La tasca cinematogràfica ens parla d'una altra ubicació a Rambla dels Estudis 9, adreça que apareix també en alguns retratstandant, en format cabinet i promenade.

D'altra banda, desconeixem encara les dates límits que marquen la vida del fotògraf, però si més no hem pogut conèixer una mica més la tasca de Joan Martí Centellas, la multitud d'àlbums que va realitzar en un moment en el qual aquesta era una forma innovadora de representar el paisatge urbà, iniciatives sortides de manera privada amb la voluntat de captar clients i de progressar en el nou art. Si com deia l'article citat⁸⁵ podem considerar la data d'inici de l'activitat de Martí a l'any 1859, i les referències darreres ens menen cap a l'any 1905, comprovem que estem parlant d'una llarga tasca professional d'un fotògraf que va trobar en les bel·leses la clau de volta de la seva obra.

Rafel Torrella.
Conservador AHCB-AF

⁸⁴ RICARD MARCO. *Els retratistes del segle XIX a Barcelona. Noves dades per a la història de la fotografia*. Quaderns del Museu Frederic Marès, 8. Barcelona, 2003. A la pàgina 159-160 fa un apunt biogràfic de Joan Martí, on perioditza l'estada als diferents estudis. Conté, però, un error en la datació de l'Exposició Marítima, que com hem vist es celebra l'any 1872. Al mateix volum, ÀNGELS SOLÀ. *Fotografia i societat a Barcelona (1839-1888)*, p.132, fa un esbós en quatre ratlles de Joan Martí, de qui diu que potser va ser el primer especialista català en vistes de ciutats i monuments.

⁸⁵ Veure nota 63

Post Scriptum

En el transcurs de l'exposició han aparegut noves dades sobre el fotògraf que permeten tancar de manera més clara la trajectòria personal de Joan Martí Centellas: va néixer a Alcora (València) l'any 1832, i va morir a Camprodon el mes juliol de l'any 1902, a l'edat de 70 anys. Amb aquesta cronologia podem establir clarament que quan participa a l'Exposició de Paris de 1867 el fotògraf te 35 anys.

Les notícies posteriors a l'any 1902, doncs, fan referència al seu fill Joan Martí Corrons, també fotògraf, que va continuar l'estudi del seu pare durant uns anys, aprofitant l'ampli arxiu, la clientela, i la instal·lació de projecció cinematogràfica.